

Johannes Goedaert (1617-1668)

De 'Veenmol'

Goedaert's dierkens

Een graver in de tuin die wel als lastig wordt ervaren is de veenmol, destijds door Goedaert veemol genoemd. Wie meer van de veenmol weet, zal hem niet bestrijden, maar beschouwen als zeldzame, interessante en beschermde krekelsoort.

DOOR: KEES BEAART

De Veenmol

De veenmol is een bruin-zwart, langwerpige tot 5 centimeter lang dier, dat net als een mol, bijna uitsluitend in gangen onder de grond leeft. Bij het graven van onderaardse gangen worden wel wortels afgebeten. Naast plantaardige kost eten ze voornamelijk dierlijk voedsel, zoals emelten en andere in de bodem levende larven en wormen. Ondanks zijn verborgen levenswijze ontsnapte de veenmol niet aan de aandacht van Goedaert. Hij beschrijft de veenmol in 1660 in deel 1 van zijn driedelige *Metamorphosis Naturalis*: "Bevindinge 76". Gedeelten van Goedaert's beschrijving en zijn afbeeldingen worden zelfs tot in onze tijd, meestal zonder bronvermelding, overgenomen. Hoe nauwkeurig Goedaert waarnaam en beschrijft blijkt uit de door hem vervaardigde en persoonlijk met waterverf gekleurde ets, die bij dit artikel is afgedrukt, evenals uit de volgende, niet-hertaalde, citaten:

"Dese vee-mollen zijn seer behendich in het maecken van hare nesten. Want sy verkiesen daer toe een vasten klomp

aerde, in welcke sy seer aerdelijck een gat maecken, door welck sy effen uyt en in komen kunnen, maer van binnen is een holligheyt daer wel twee gemeyne ocker-noten kunnen in legghen: in dese holle plaets verberghen sy over de hondert, ja somtijts meer dan hondert en vijftich eyeren. Alsoe alle hare eyeren ghelegt hebben, so maecken sy de gemelden aerden-klomp seer vast toe, want indien die breeckt so vergaen alle de eyeren, ende worden van seeckere swarte vliegghen die haer inde aerde onthouden, op-geeten. Ende daerom zijnse over de vastigheyt ende bewaringe deses aerden-klomps seer sorghvuldich. So datse rontom de selfde ee loop-gracht maecken, ende somtijts daer rondtom gaen, om op alles acht te nemen. Oock maecken sy onder desen aerden-klomp verscheyden andere hollen, om in tijt van noodt te vluchten. Voorts weten dese vee-mollen hare nesten te doen rijsen tot boven de aerde toe, op de breedte van twee vingheren nae, alsoe bemercken dat het warm ende droogh weder is, ten eynde dat door de hitte der son, haer eyeren mochten uyt gebroeydt werden: maer als het kout ende vochtigh weder is, so doen sy hare nesten dieper inde aerde sincken." Goedaert geeft ook aan dat de veenmol

schade kan veroorzaken en geeft meteen de vroegst bekende bestrijdingsadviezen; "In het Eylandt van Walcheren worden veel vee-mollen gevonden, ende doen ontrent verscheyden aerdvruchten groote schade; want sy hebben van vooren de gedaente van twee schaeren of sagen, waer mede sy de wortelen der

kruyden af-sagen. Hier tegen worden van sommige kleyne potten in de aerde, met de boorden ghelijcks den grondt geset, in welke de vee-mollen zijnde, niet en kunnen uyt-komen. Ofte men moet hare neste op-breken, so en worden uyt de eyeren geen vee-mollen ghebroeydt." Sommige boeren zagen graag molkrekels in hun land, omdat ze kruiden vernielen die het gras verstikken.

Natuurlijke vijanden

In het tweede deel van de "Metamorphosis" (Onder-vindinge 19) beschrijft Goedaert de metamorfose van een insect, dat een natuurlijke vijand van de veenmol is. Van deze loopkever beschrijft Goedaert niet alleen dat deze de eieren van de veenmol eet, maar op zijn beurt zelf door volwassen veenmollen gegeten wordt. Goedaert noemt deze loopkeversoort de Vee-mol-eyer-eter.

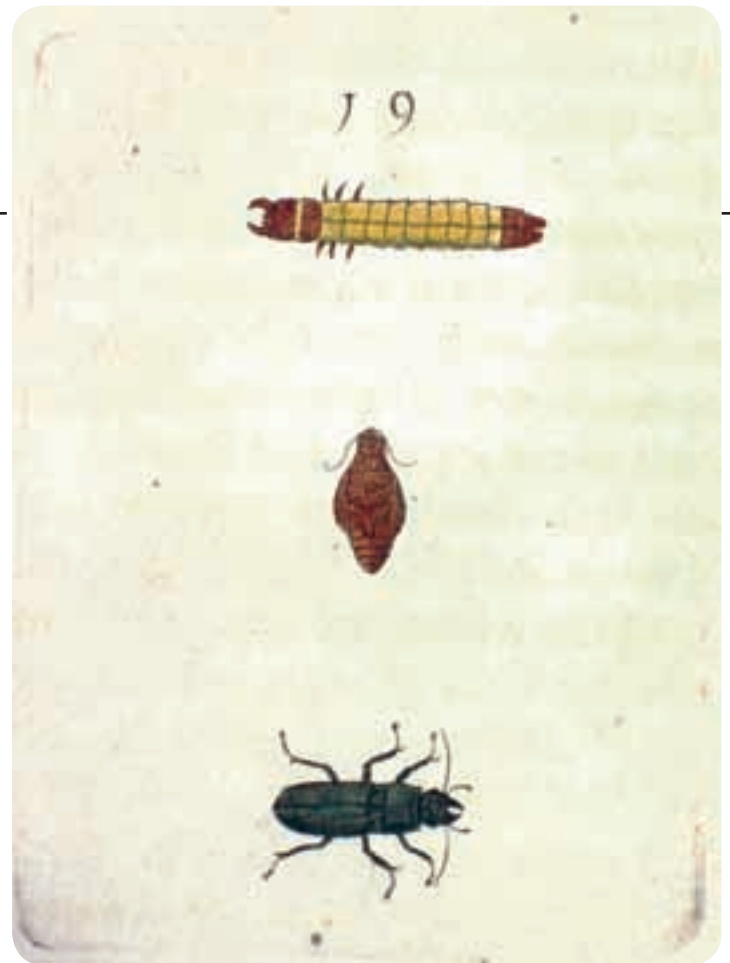
In literatuur van latere datum worden als vijanden van de "molkrekel", zoals de veenmol in de achttiende eeuw heette, ook de mol, spitsmuis en diverse vogels genoemd. Vooral de hop zou veenmollen op het menu hebben, maar deze prachtige oranje gekuifde vogels zijn nu in ons land zeer zeldzaam. Ook eksters, kraaien en roeken eten veenmollen. Jonge veen-

"Want sy hebben van vooren de gedaente van twee schaeren of sagen, waer mede sy de wortelen der kruyden af-sagen."

mollen, die al op volwassen dieren lijken, maar ongeveer zo groot zijn als een mier, worden ook gegeten door kikkers, padden en salamanders. Hoewel nu wel beweerd wordt dat veenmollen kunnen bijten, speelden kinderen in het verleden met de dieren, die dit "spel" vaak niet overleefden.

De Veemol (Illustraties: Goedaert Collectie, Lekkerkerk).

De vee-mol-eyer-eter.

Rode Lijst

Als gevolg van de intensivering van de land- en tuinbouw en vooral door het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen is de veenmol een zeldzaam diersoort geworden en is deze krekelachtige zelfs tot een beschermd diersoort verklaard. Volgens het "Besluit Rode Lijsten flora en fauna" van 2004 is de veenmol opgenomen in de Rode Lijst Sprinkhanen en krekels. Volgens de bij dit besluit van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit behorende toelichting mag van de verschillende overheden worden verwacht dat ze bij beleid en beheer rekening houden met de rode lijsten. Dit geldt kennelijk niet voor de instantie die verantwoordelijk is voor de toelating van chemische bestrijdingsmiddelen. Enkele bestrijdingsmiddelen met het eerder verboden zenuwgif methiocarb, zijn momenteel zelfs speciaal toegelaten om veenmollen (en landslakken) te vergiften.

Niet-chemische bestrijdingsadviezen

Voorals in de streek achter de duinen in Noord- en Zuid-Holland kan het nog wel

eens voorkomen dat veenmollen plantjes omwoelen. Veenmollen houden zowel niet van veel water als van droogte. Uit een stuk tuin dat kaal gehouden wordt zullen ze verdwijnen door gebrek aan voedsel. Volgens oude berichten lokt paardenmest veenmollen aan, vooral bij guur weer. Dan kunnen ze gemakkelijk gevangen worden. Varkensmest zou veenmollen verdrijven. Goedaert gaf al aan dat de eieren niet uitkomen als de nesten opengebroken worden. Boven het nest is de beplanting dood of verdord. In de periode juni/augustus kan het zoeken van de nesten de moeite lonen. Zoals Goedaert ook al schreef kunnen veenmollen gevangen worden door (glazen) potten met de rand iets onder de oppervlakte in te graven. De dieren kunnen er dan niet uitkomen. Wie geen plek kent om gevangen veenmollen weer vrij te laten, kan ze altijd naar mij sturen. Ik zal ze graag op mijn natuurterrein los laten.

Meer informatie

Goedaert kon in zijn tijd niet beschikken over informatie van anderen. Die bestond niet. Als pionier moest hij de

dieren wel zelf buiten bestuderen en in zijn woning opkweken en verzorgen. Dat hij zijn werk goed gedaan heeft, blijkt uit het feit dat de afgelopen eeuwen bijna niets nieuws over de veenmol ontdekt is. Diverse onderzoekers bevestigen in feite zijn waarnemingen.

De moderne media stellen ons tegenwoordig in staat, gemakkelijker dan Goedaert in de zeventiende eeuw, de veenmol binnenshuis te bekijken en te beluisteren. Wie over internet beschikt kan dit via de website: www.science.naturalis.nl met als zoekterm 'veenmol'. Met dezelfde zoekterm is ook veel informatie te vinden op www.nederlandse-soorten.nl en www.geologievannederland.nl. Via deze laatste website kunt u ook het inleidende artikel van "Goedaert's Dierkens" nog eens nalezen. De Rode Lijsten zijn te vinden via www.minlnv.nl